

PERHEKESKUKSEN PERUSTAMISEN HANKESUUNNITELMA

Sisällysluettelo

1. Perhekeskuksen tarve ja tausta(Miksi?)	1
2. Kohderyhmä ja hyödynsaajat (Keitä varten?)	4
3. Tavoitteet ja tulokset (Mitä on tarkoitus saada aikaan?)	4
4. Tehtävät ja toteutustapa (Miten?)	5
5. Resurssit (Mitä tarvitaan?)	6
6. Aikataulu (Milloin?)	7
7. Kustannukset (Mitä maksaa?)	7
8. Hankkeessa mukana olevat tahot (Kekä tekevät?)	8
9. Seuranta ja arviointi	8

1. Perhekeskuksen tarve ja tausta (Miksi?)

Perheiden palvelut joutuivat Suomessa 1990-luvun laman maksajiksi. Lasten, nuorten ja perheiden peruspalveluja karsittiin kaikilta sektoreilta: neuvoloista, kotipalvelusta, päivähoidosta, kouluilta jne. Välillä ollut parempi aika ei tuonut palveluja takaisin. Tällä hetkellä riittämättömät peruspalvelut tuovat asiakkaat erityispalvelujen asiakkaiksi: perheneuvolat, erityisopetus, lasten psykiatria, lastensuojelu pullistelevat asiakkaita jonoiksi saakka. Varhaisen tuen ennaltaehkäiseviä palveluja on tarjolla vain hyvin rajoitetusti.

Valtion ylimmällä tasolla asiaan on jo reagoitu. Nykyiseen hallitusohjelmaan on kirjattu lapsiperheiden palvelujen kokoaminen perhekeskuksiksi. Perhekeskusmalli sisältyy myös kahteen politiikkaohjelmaan – terveyden edistämisen politiikkaohjelmaan ja lasten, nuorten ja perheiden politiikkaohjelmaan. Niissä korostetaan perheiden voimavarojen vahvistamista ja toimivaa vanhemmuutta. Myös kansallinen sosiaali- ja terveydenhuollon

kehittämishjelma Kaste nostaa perheiden palvelut keskiöön. Nyt on aika saattaa politiikkaohjelmien tavoitteet käytännön toimiksi kuntatasolla.

Perhekeskukset voivat olla monenlaisia. Suomesta löytyy perhekeskuksia, joissa perheiden palvelut on koottuna saman katon alle. Perhekeskuksen palvelut voivat toimia myös eri toimipisteissä, mutta keskenään kiinteässä yhteistyössä. Periaatteena kaikissa ovat varhainen tuki ja ennaltaehkäisy lähtökohtana perheiden tarpeet. Perhekeskuksen toimintatapana on yhteistyö perheiden, järjestöjen, seurakunnan ja vapaaehtoisten toimijoiden kanssa. Perhekeskuksen ammattilaisverkosto auttaa havaitsemaan lasten ja perheiden ongelmia sekä tarjoamaan apua mahdollisimman varhain. Palveluohjaus varmistaa myös tarvittavien erityispalvelujen saannin.

Kokkolassakin asiasta on jo kokemuksellista tietoa. Varhaisen tuen hanke Varpunet 2003-2005 ylläpiti kaupungin keskustassa perhepistettä, joka toiminnoiltaan vastasi nykyistä perhekeskusajattelua: perheet järjestivät ja suunnittelivat toimintaa omaehtoisesti ja ammattilaisina olivat mukana terveydenhoitaja, sosionomi ja sosiaalityöntekijä. Toiminta oli vanhempien keskuudessa hyvin suosittua ja sen vaikuttavuus todennettiin mm. opinnäytetöillä, mutta hankerahoituksen päätyttyä toiminta lopetettiin. Koivutupa Koivuhaassa toimii perheiden kohtaamispaikkana ja sen toiminta on vakiintunut monipuoliseksi yksityisten ja järjestöjen kohtaamispaikaksi erityisesti Koivuhaan kaupunginosassa asuville.

Uusitussa lastensuojelulaissa lasten suojelu on asetettu kaikkien lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten tehtäväksi. Lastensuojelun on pyrittävä ehkäisemään lapsen ja perheen ongelmia, turvattava lapsen ja hänen perheensä ongelmien varhainen havaitseminen ja niihin entistä varhaisempi puuttuminen, sekä lapsen ja hänen perheensä mahdollisuus saada tarvitsemansa tuki ja palvelut oikea-aikaisesti (L 417/2007;2-4 §). Lain uudistamisen tavoitteena on ollut mm. lisätä lapsilähtöisyyttä ja tehostaa ehkäisevää työtä ja avohuoltoa sekä eri toimijoiden yhteistyötä. Lain henki on, että lapset ja perheet saisivat apua jo peruspalveluissa, kuten päivähoitossa, neuvolassa tai koulussa, eikä lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua tarvittaisi niin paljon. Peruspalveluja kehittämällä voidaan vahvistaa vanhemmuutta, koska ne ovat kaikille tarkoitettuja ”tavallisia” palveluja. Niissä vanhempien ja ammattilaisten yhteisenä tavoitteena on lapsen kehityksen ja hyvinvoinnin turvaaminen. Käytännössä näin ei tapahdu, vaan viimesijaisesta lastensuojelusta on monessa tapauksessa tullut ensisijaisen avun muoto: vasta sen jälkeen kun lapsesta on tehty lastensuojeluilmoitus, perhe pääsee avun piiriin. Näin siksi, että peruspalvelujen resurssit eivät riitä ennaltaehkäisevään tukeen.

Kokkolassa äitiys- ja lastenneuvoloissa on suositukseen nähden kuuden terveydenhoitajan vajuus. Neuvola-asetuksen mukaan tarve olisi myös 2,4

koululääkäriin, joita nyt ei ole yhtään. Erityislastentarhanopettajia on Kokkolassa selkeästi valtakunnallisia suosituksia pienempi määrä. Ennaltaehkäisevää perhetyötä ei ole tarjolla juuri lainkaan. Lapsiperheiden kotipalvelua on saatavissa jossain määrin, mutta hyvin pieni osa siitä voidaan kohdentaa ennaltaehkäisevään perhetyöhön.

Samaan aikaan lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun asiakasmäärät ovat kasvaneet. Koko Suomessa kasvu reilussa 10 vuodessa on ollut yli 100% eikä kasvu näytä kääntyvän laskuun - ilman panostusta ehkäisevään ja kuntouttavaan työhön. Esimerkiksi uuden Kokkolan alueella lastensuojelun sijoituskustannusten kasvu kuuden viimeisen vuoden aikana on ollut keskimäärin 26 % vuodessa sijoituskulujen ollessa viime tilinpäätöksessä 4,6 milj. euroa.

Painopisteen siirtäminen korjaavasta työstä ennalta ehkäisevään työhön ja varhaiseen tukeen on välttämätöntä. Yhteiskunnalle lankeavien kustannusten kertyminen ei nimittäin lopu lapsen saavuttaessa täysi-ikäisyyden, vaan ne pahimmassa tapauksessa jatkuvat koko elämän. Valtiontalouden tarkastusvirasto on laskenut, että jokainen syrjäytynyt nuori tulee maksamaan yhteiskunnalle arviolta yli miljoona euroa. Epäsuorat kulut ovat vielä suuremmat ja inhimillinen hinta mittaamaton.

Perhekeskusajattelun yhtenä ideana on olettaa, että tukemalla perhettä ja vahvistamalla vanhemmuutta edistetään parhaiten myös lasten hyvinvointia ja tasapainoista kehitystä. Mikään viranomais- tai palvelujärjestelmä ei voi korvata perhettä kasvattajana ja hyvinvoinnin tuottajana. Jos perhe ei suoriudu sille kuuluvista tehtävistä, yhteiskunta ei suurillakaan panostuksilla pysty täysin korjaamaan syntyneitä vaurioita. **Perhettä kannattaa siis tukea.**

Tämän hankesuunnitelman taustalla on Kokkolan kaupungin hallinnoima Lastensuojelun ja perhetyön kehittämisen Kaste-hanke Nuppu, joka on Keski-Pohjanmaan osahanke Pohjois-Suomen monialaiset sosiaali- ja terveyspalvelut – kehittämiskäytännön ja toimintamalli –hankkeeseen (PaKaste). Hankkeen yhtenä tavoitteena on perhekeskuksen toimintamallin luominen. Hankkeen valmistelussa on mukana monialainen kehittäjätiimi, jossa on edustettuina sosiaali- ja terveydenhuollon ja sivistyspalvelujen sekä peruspalveluissa että erityispalvelussa toimivia työntekijä. Ryhmässä on mukana myös vanhempien edustus.

Lisäksi suunnitelma perustuu 25.5.10 pidetyn dialogisen teemanuovonpidon tuotokseen, jossa mukana oli vanhempia, järjestöjen edustajia ja alan työntekijöitä. Myös päättäjiä ja virkamiesjohtoa oli kutsuttu tilaisuuteen, mutta paikalla oli vain yksi keskijohdon virkamies.

2. Kohderyhmä ja hyödynsaajat (Ketä varten?)

Ideaali perhekeskuksen sijaintipaikka on Kokkolan keskustan alueella, jolloin se on parhaiten saavutettavissa, asuipa missä kaupunginosassa tahansa. Vanhempia ajatellen omalla asuinalueella sijaitseva kokoontumispaikka olisi tietysti helpoiten saavutettavissa, mutta resurssien niukkuudesta johtuen se ei ole ainakaan alussa mahdollista. Yhteistyö alueiden neuvoloiden ja leikkitoiminnan kanssa on erittäin tärkeää. Tätä varten tuleekin sopia yhteinen varhaisen tuen toimintamalli peruspalveluissa toimivien kesken. Toiminnan päästyä alkuun tavoitteena on mahdollisuuksien mukaan jalkautua myös asuinalueille.

Perhekeskustoiminta on tarkoitettu kaikille lapsiperheille. Sellaisena se tarjoaa matalan kynnyksen kohtaamispaikan perheille monenlaisiin vertaisryhmien ja perheiden oman toiminnan mahdollisuuksiin, mutta samalla se tarjoaa mahdollisuuden ammattilaisten antamaan ohjaukseen, tukeen ja neuvontaan. Erilaisen vapaaehtoistoiminnan kautta perhekeskus tarjoaa toimintamahdollisuuksia myös isovanhemmille, perheettömille ja kaikille, joilla on aikaa ja halua toimia lasten hyvinvoinnin parantamiseksi.

Ensisijaisia hyödynsaajia ovat tietysti perheet itse parantuneena hyvinvointina ja ”pärjäämisenä”. Toissijaisesti asiasta hyötyvät myös korjaavan työn tekijät asiakkaiden vähenemisenä ja ennen kaikkea kunta/yhteiskunta perheiden lisääntyneenä hyvinvointina ja pahoinvoinnista johtuvien kustannusten vähenemisenä.

3. Tavoitteet ja tulokset (Mitä on tarkoitus saada aikaiseksi?)

Perhekeskuksen toiminnan yleistavoitteena on **lasten hyvinvointi**. Lasten hyvinvointia edistetään tukemalla vanhemmuutta. Vanhemmuuden tukemisessa on oleellista sekä ammatillinen tuki ja ohjaus että vanhempien keskinäinen **vertaistuki**. Erilaisten vanhempainryhmien kautta vanhemmat saavat vertaistukea, jolla on todettu olevan ratkaisevan iso merkitys arjessa jaksamisessa omia huolia vähentävänä ja elämäniloa tuottavana toimintana. Perhekeskuksen toimintaideologia pohjautuu ammattilaisten ja perheiden itsensä yhteistoimintaan. Perhekeskus matalan kynnyksen paikkana tekee perheiden palveluista paremmin lähestyttäviä ja ammattilaisten mukanaolo turvaa avun tarjoamisen tarvittaessa mahdollisimman varhain.

Päätavoitteen toteuttamiseksi tavoitteena on **luoda yhteistyö- ja kumppanuuskulttuuria** lasten kanssa toimivien viranomaisten, järjestöjen, seurakunnan ja muiden toimijoiden kesken. Tavoitteena on saada toimivaksi

käytännöksi *Huolen puheeksi ottamisen toimintamalli*, jossa lasten ja perheiden ongelmiin voidaan sovitusti puuttua mahdollisimman varhain,

mahdollisimman avoimesti ja mahdollisimman hyvässä yhteistyössä. Varhaisella puuttumisella tarkoitetaan toimintaa, jolla pyritään ennalta ehkäisemään lasten ja perheiden ongelmia tukemalla heitä silloin kun mahdollisuuksia ja vaihtoehtoja on vielä runsaasti käytettävissä.

Moniammatillisuus ja monitoimijaisuus tuo käyttöön runsaasti erilaista osaamista ja työtapana lisää ennalta ehkäisevää ja varhaisen tuen osaamista perustyössä. Kokoamalla eri toimijoiden ja vanhempien itsensä voimavarat ja toimimalla yhteistyössä voidaan optimoida resurssien käyttöä ja vähitellen luoda **uusia toimintamalleja**.

Perhekeskustoiminnalla tavoitellaan pysyviä muutoksia lapsiperhepalvelujen toimintarakenteissa ja toimintatavoissa. Toimintatavan muutoksella pyritään parempaan palvelujen vaikuttavuuteen. Panostamalla ennalta ehkäisyyn ja varhaiseen tukeen voidaan paitsi lisätä lapsiperheiden hyvinvointia myös pidemmällä aikavälillä vähentää korjaavan lastensuojelun kustannuksia. On kuitenkin hyväksyttävä se asia, että tulokset eivät näy talousarviovuodessa, vaan alussa kustannukset lisääntyvät panostettaessa sekä ennaltaehkäisevään että korjaavaan työhön.

4. Tehtävät ja toteutustapa (Miten?)

Toukokuussa 2010 pidetty käyttäjien ja toimijoiden yhteinen teemanuovonpito tuotti runsaasti materiaalia toivottavista perhekeskuksen toiminnan sisällöistä. Sosiaali- ja terveysministeriön PERHE-hankkeeseen osallistui vuosina 2005-2007 yhteensä noin sata kuntaa. Hankkeen loppuraportin kokemuksia on hyödynnetty tämän suunnitelman laadinnassa. Lisäksi on tehty tutustumiskäynnit Vantaan kaupungin perhekuntoutuskeskukseen, Helsingin Itäiseen perhekeskustoimintaan ja Raahen kaupungin perhetyön yksikköön.

Tässä toiminnot esitetään luettelonomaisesti lähinnä ”toiveiden tynnyrinä”. Perhekeskuksen aineelliset ja henkiset resurssit, mukaan tulevat toimijat sekä vanhemmat itse määrittelevät lopulta toimintojen todellisen sisällön. Kohdassa 6. käsitellään resursseja.

Perhekeskus varhaisen tuen koordinoituyksikkönä

- varhaisen tuen ja yhteistyöverkostojen koordinointi
- vauvaperheiden monitoimijainen perhevalmennus → tukea vanhemmuuteen, parisuhteeseen ja perheen arkeen

- erityispalvelujen, esim. perheneuvolan ”vanhempien vartit” → asiantuntija- ja teemaluentoja, lyhytkursseja (esim. hyvää kotiruokaa) jne
- perheasian tietopankki
- palveluohjaus

Perhekeskus perhekuntoutuksen yksikkönä

- kohdennettuja ryhmiä, esim. vauvaperheryhmät
- tehostettuja perhekuntoutusjaksoja

Perhekeskus perheiden kohtaamispaikkana

- vapaata yhdessäoloa
- äiti/isä –lapsiryhmiä
- varamummi- ja vaaritoimintaa
- maahanmuuttajaryhmiä
- avointa päiväkotitoimintaa
- ”lastenhoitajapankki” – tilapäistä lastenhoitoapua
- erilaisia tapahtumia ja tempauksia yhdessä järjestöjen, seurakunnan ja muiden toimijoiden kanssa
- lähiliikuntatapahtumat
- vaatteiden- ja tavaroidenvaihto- ja kirppistoimintaa
→ yhteisöllisyyttä, sosiaalisten verkostojen vahvistumista, hyvinvoinnin ja osallisuuden lisääntymistä

5. Resurssit (Mitä tarvitaan?)

Tilat

Toiminnallisesti perhekeskuksen paras paikka olisi saman katon alla jonkun kunnallisen lapsiperhepalvelun kanssa, esim. jonkin perhepalvelu- tai lastensuojeluyksikön kanssa. Tällöin avoinkaan perhekeskustoiminta ei jää irralliseksi ammattilaistoiminnasta. Toinen edellytys on perhekeskuksen helppo saavutettavuus, jolloin yksikkö sijaitisi kaupungin keskustan alueella. Tilavaatimukset riippuvat siellä järjestettävän toiminnan laajuudesta. Minimissään tarvitaan kokoontumistila, jossa on keittiö ja WC-tilat sekä toimistotilaa. Asiakaskuntana ovat vauvaperheiden vanhemmat, jolloin tilassa on otettava huomioon useampien lastenvaunujen vaatima tila. Jos toiminta myöhemmin laajenee koskemaan tiiviimpää perhekuntoutusta, asettaa se tilalle luonnollisesti enemmän vaatimuksia.

Työntekijät

Ehkäisevä työ ja varhainen tuki ovat moniammatillista yhteistyötä, joka tarvitsee sovitun rakenteen ja yhteistyön koordinoinnin. Toiminnallisesti ne sijoittuvat sosiaali- ja terveydenhuollon välimaastoon ja sisällöllisesti peruspalvelujen ja erityispalvelujen välimaastoon. Perhekeskus toimii varhaisen tuen palvelujen koordinoijana ja palvelujen tuottajana.

Lastensuojelusuunnitelmassa perustettavaksi ehdotetun lapsi- ja nuorisoasiamiehen toimipiste voisi olla perhekeskuksessa. Hänen tehtävänään olisi mm. varhaisen tuen palvelujen ja verkostodialogisten menetelmien koordinointi. Lapsi- ja nuorisoasiamiehen virka on esitetty

perustettavaksi yhteiseksi koko Keski-Pohjanmaalle, jolloin toiminnan kulut jakautuvat Kokkolan, Kruunupyyn ja Jyta-alueen kesken.

Ryhmä- ja yksilökohtaisista varhaisen tuen palveluista vastaavat terveydenhoitaja perusterveydenhuollosta ja perheohjaaja sosiaalitoimen perhepalveluista. Perheiden kanssa tehtävä työ on ennalta ehkäisevää, vanhempien voimavaroja vahvistavaa ja terveyttä ja hyvinvointia edistävää yksilö- ja ryhmäkohtaista työtä. Työntekijät tekevät tiivistä yhteistyötä neuvoloiden, päivähoidon, lapsiperheiden kotipalvelun ja sosiaalityön kanssa.

6. Aikataulu (Milloin?)

Perhekeskustoiminnan aloittaminen riippuu siitä, milloin tila- ja henkilöresursseihin saadaan ratkaisut. Nuppu-hankkeen pilottien, neuvolan perheohjaajan ja perhesosiaalityöntekijän työn avulla kartoitetaan konkreettisesti kentällä olevaa tarvetta. Torkinmäen neuvolan alueella toimiva perheohjaaja osaltaan jo toteuttaa perhekeskuksen toimintaideologiaa.

Tämän suunnitelman tavoitteena on, että resurssipäätökset ovat ratkaistut vuoden 2011 talousarviossa ja toiminta pääsee alkamaan viimeistään syksyllä 2011.

7. Kustannukset (Mitä maksaa?)

Tämä kustannusarvio on laskettu kahden kokopäiväisen amk-tasaisen työntekijän toiminnan varaan: terveydenhoitajan ja sosionomin/perheohjaajan. Terveydenhoitajan resurssi tulisi perusterveydenhuollosta ja perheohjaajan resurssi sosiaalitoimen perhepalveluista.

Henkilöstömenot	70 000
Palvelujen ostot	10 000
Aineet ja tarvikkeet	2 000
Muut menot (vuokrat)	20 000
Yhteensä	102 000

Lasten huostaanotosta ja/tai avohuollon sijoituksista kodin ulkopuolelle aiheutuneet laitos- ja perhehoitokustannukset olivat Kokkolan kaupungilla vuonna 2009 4,6 milj. euroa. Kustannusten keskimääräinen kasvu on ollut viimeisten kuuden vuoden aikana 26 % vuodessa.

Yhden lapsen sijoitus ammatilliseen perhekotiin tai laitokseen maksaa 70 000 – 150 000 euroa/vuosi. Kuuden viikon tutkimusjakso lasten tai nuorten psykiatrisella osastolla maksaa tutkimuksen laajuudesta riippuen 18 000 – 25 000 euroa.

Yhden perheohjaajan tai terveydenhoitajan henkilöstömenot ovat noin 35 000 euroa vuodessa henkilöä kohden. **Summalla, joka vuodessa kuluu yhden lapsen sijoittamiseen kodin ulkopuolelle, voitaisiin pitää ainakin 40 perhettä mukana ennaltaehkäisevässä perhetyössä.** Korjaavan lastensuojelun tarvetta ei voida milloinkaan kokonaan poistaa, mutta ennalta ehkäisevällä moniammatillisella työllä voidaan ehkäistä useamman lapsen ja perheen joutuminen lastensuojelun asiakkaaksi tai estää heidän syrjäytymisensä.

Kustannusarviot ja –laskelmat lasten ja nuorten syrjäytymisen kustannuksista yhteiskunnalle puoltavat lasten ja perheiden auttamista mahdollisimman varhain. Viranomaisyhteistyön painottuessa ennaltaehkäisevään toimintaan syntyy merkittäviä taloudellisia säästöjä.

8. Hankkeessa mukana olevat tahot (Ketkä tekevät?)

Perhekeskus on osa kunnallista lastensuojelulain velvoittamaa lapsiperheiden varhaisen tuen palvelujärjestelmää.

Perhekeskustoiminnassa on mukana myös laaja joukko vapaaehtoisia yhdistysten, järjestöjen ja seurakuntien kautta. Voidaan puhua kumppanuudesta, jossa pyritään yhteen sovittamaan eri toimijoiden tekemää työtä ja osaamista päämääränä yhteinen visio lapsiperheiden hyvinvoinnin turvaamisesta. Kumppanuus saa aikaan moniasiantuntijuutta, jossa eri ammattiryhmien ammatillisuus ja osaaminen sekä muiden toimijoiden osaaminen luo yhteistä asiantuntijuutta. Perhekeskus toimii myös harjoittelupaikkana terveydenhoitaja-, sosionomi- ja sosiaalityöntekijäopiskelijoille, joiden antama työ- ja tutkimuksellinen panos on merkittävä.

9. Seuranta ja arviointi

Perhekeskustoiminta on uudenlainen palvelukonsepti lapsiperheiden palveluissa. Siinä on pyritty eroon sektoroituneesta ajattelusta ja tuotu mukaan perheiden omaa osallisuutta ja eri toimijoiden kumppanuutta viranomaistoiminnan sijaan.

Toimintakulttuurin muuttuminen vie aikaa. Ehkäisevä työ on moniammatillista yhteistyötä, joka tarvitsee paitsi uudenlaiset rakenteet ja johtamiskäytännöt myös uudenlaista ammatillista osaamista ja asennetta.

Uudenlaisen toiminnan kehittämisessä arviointi on olennainen osa kehittämistä. Toiminnan dokumentoinnin tulee olla riittävän tarkkaa, jotta vaikuttavuuden arviointia ja arviointia yleensä voidaan tehdä. Arvioinnin tulee olla jatkuvaa ja sen tekemiseen osallistuvat sekä toiminnassa mukana olevat perheet että koko monitoimijainen verkosto.

Asiakaspalautelomakkeet ovat saatavilla jatkuvasti ja ne käsitellään työyksikköpalavereissa säännöllisesti. Lisäksi joka toinen vuosi kerätään asiakaspalaute keskitetysti. Yhteistyökumppaneilta kerätään palaute joka toinen vuosi. Toiminnan itsearviointit tehdään vuosittain. Ennen uuden toimintakauden (syksy-kevät) alkamista pidetään toiminnan suunnittelu- ja kehittämispäivä, jossa seuraavan toimintavuoden toimintasuunnitelmasta sovitaan em. arvioinneista saatua tietoa hyödyntäen.

Korkeakoulujen opiskelijoiden opinnäytetöiden avulla on myös mahdollista saada selvitettyä systemaattisemmin toiminnan vaikuttavuutta.